

Irina Cereș*

EXPORTUL DE SARE DIN PRINCIPATUL MOLDOVEI ÎN IMPERIUL RUS LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XVIII-LEA – ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XIX-LEA

Un rol important în comerțul dintre Principatul Moldovei și Imperiul Rus i-a revenit exportului de sare.

Sarea a reprezentat o bogăție importantă pentru Principatul Moldovei și un produs strategic de export. Salinele din Moldova sunt amintite și în Condica lui Bandinus, în care se menționează despre salinele din regiunea Troțușului. Bandinus notează că: „Adâncimea acestei ocne este de 100 de orgii, însă înăuntru atâta (sare – n.a) cuprinde, încât s-ar putea zidi o cetate; la gura ocnei sunt colosale grămezi de bolovani de sare, ca niște ziduri, carele și oamenii ce transportă sunt ca furnicele. Din această ocnă se întrebuințează sarea nu numai în Moldova, ci se exportă și în Rusia, Podolia, Ucraina, Turcia”¹. Bandinus menționează și despre calitatea sării: „natura acestei sări este cu mult mai bună decât sarea de mare, o leacă ajunge pentru a săra bucatele și pâinea”². Calitatea sării din Moldova este atestată și de Carra: „Sarea de aici este foarte bună și din cristalul cel mai curat care se poate găsi, este de aceeași calitate cu cea care se află în Polonia la Wieliczka, la Bochnia”³.

În Moldova sarea se extrăgea la început numai în ținutul Bacău, la Târgu Ocna, fapt semnalat de D. Cantemir în „Descrierea Moldovei”. El menționa că deschiderea altor exploatari era evitată din motive economice, ca nu cumva belșugul de sare să micșoreze prețul acesteia pe piața de desfacere⁴. La sf. sec. al XVIII-lea exploatarea sării era destul de intensă, fapt confirmat de cantitatea de sare extrasă din ocnele Moldovei. Astfel, la Târgul Ocna, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, ea atinge cifra de 10 milioane ocale⁵, iar la începutul secolului al XIX-lea ajunsese la 15 milioane de ocale în 1801-1802, și la 20 milioane de ocale în anii 1806-1812⁶. Carra menționează că din ocnele Moldovei se extrag

* **Irina Cereș**, cercetător științific la Institutul de Istorie al AȘM.

¹ V. A. Urechia, *Codex Bandinus. Memoriu asupra scrierei lui Bandinus de la 1646, urmatu de textu, însoțitu de acte și documente*. Extras din Analele Academiei Române, seria II, Tom. XVI. Memoriile secțiunii istorice, București, Carol Gobl, 1895, p. 54-55.

² *Ibidem*, p. 55.

³ J. L. Carra, *Istoria Moldovei și a Țării Românești*, Iași, Institutul European, 2011, p. 122.

⁴ D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, Ed. Academiei R. S. România, 1973, p. 103.

⁵ Ocă – veche unitate de măsură pentru capacități și greutateți, egală cu circa un litru sau un kilogram.

⁶ *Istoria românilor. Românii între Europa clasică și Europa luminilor (1711-1821)*, Vol. VI, București, Ed. Enciclopedică, 2002, p. 184.

până la o sută de mii de bolovani de sare, fiecare cântărind cam o sută de ocale. Vânzarea se face în țară și în Polonia, foarte multe corăbii încărcate mergând și la Constantinopol. Transportul se face de obicei pe Dunăre. Există trei mine de sare în Țara Românească și una în Moldova⁷. În anul 1799, consilierul de Colegiu rus Paul Sumarokov, întreprinde o călătorie în Crimeea și Basarabia. Plecând din Odesa prin Ovidiopol, la gura Nistrului, menționează existența carantinei și faptul că „locuitorii sunt mai toți moldoveni și greci, nu mai puțini ruși. Toți sunt negustori de sare, marfă adusă de la Akkerman (Cetatea Albă) și pe care o vând cu câștig cumpărătorilor veniți din Podolia”⁸.

Exportul de sare din Moldova este atestat documentar de la începutul sec. al XVIII-lea, fiind expedită prin portul Galați în Crimeea, nordul Asiei Mici și nordul Africii⁹. Imperiul Rus, dar și cel Otoman au reprezentat un debușeu important pentru sarea românească. Sarea se exporta din Principatul Moldovei în ținuturile rusești în mari cantități. Principatele Române aprovizionau cu sare aproape toată Peninsula Balcanică, unde se desfășeau 10 milioane ocale, din totalul de 12 milioane exportate. Sarea era exportată peste Nistru prin oficiile vamale Movilău, Isakoveț, Dubăsari și Criuleni. În timpul războiului ruso-turc din anii 1806-1812 a fost interzis comerțul Țărilor Române cu Imperiul Otoman, iar cel cu posesiunile austriece a fost limitat. Drept urmare, Imperiul Rus a devenit principalul debușeu pentru sarea și vinul moldovenesc.

Interzicerea comerțului cu Poarta și limitarea lui cu posesiunile austriece aducea mari prejudicii exportatorilor de vite, sare și cereale, acestea fiind principalele articole de export ale Principatelor Române. Avea de suferit mai ales comerțul cu sare, care constituia un important articol al exportului moldovenesc, deoarece posesiunile otomane figurau printre principalii consumatori. Despre mărimea daunelor pricinuite negustorilor din Principate ne dovedește faptul că la Galați, în luna iulie 1808, se aflau depozitate din cauza interzicerii comerțului cu Poarta cca 4 mil. ocale de sare¹⁰. „La Chilia există o mare cantitate de sare albă. În timpul Ecaterinei a II-a, ea trecea în guberniile moscovite, dar împăratul actual a impus o taxă exorbitantă de 3 lei pentru fiecare căruță de sare care intră pe teritoriul Imperiului, astfel, consumul s-a diminuat mult. Există, de asemenea în Moldova la Ocna sare din belșug”¹¹.

Interzicerea exportului de sare aducea mari pierderi Visteriei Țărilor Române. Numai Muntenia pierdea anual 2.000.000 lei din cauza interzicerii

⁷ J.L. Carra, *op. cit.*, 2011, p. 94.

⁸ C.I. Karadja, *Un martor rus al etnografiei românești a malurilor Nistrului în anul 1799*, în *Revista Istorică*, an. XVI, nr. 10-12, București, 1928, p. 356-357.

⁹ A. Ilieș, *Drumurile și transportul sării în Țara Românească (secolele XV-XIX)*, în *Studii și materiale de istorie medie*, București, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, vol. VII, 1974, p. 223-242.

¹⁰ ANRM, F. 1, inv. 1, d. 117, f. 52.

¹¹ E. Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, culese de A. Odobescu. Vol. II, supl. I. (1781-1814), București, s. n., 1892, p. 186.

exportului de sare. Din cele 20.000.000 ocale de sare extrase în Țara Românească, doar 5.000.000 de ocale erau utilizate pentru consumul intern, 2.500.000 de ocale se exportau în Serbia, iar în Imperiul Otoman „în vreme de pace, când este slobodă trecerea” se exporta până la 12.500.000 ocale de sare. După ce în anul 1809 sunt închise din cauza războiului vămile de la Giurgiu, Craiova și Oltenița, senatorul Kușnikov încearcă să ia măsuri pentru îmbunătățirea situației arendașilor de ocne, ordonând să fie scutit Hagi Moscu de 13.000 de taleri din cei 420.000 pe care trebuiau să-i achite pentru arendarea vămile, de 20.000 de taleri au fost scutiți și sub-arendașii vămile de la Văleni Cămpina și Ploiești, și de 16.802 taleri, 26 bani alte 10 vămi, din cauza interzicerii comerțului cu Austria¹².

Interzicerea comerțului cu Poarta și limitarea lui cu posesiunile austriece mărea și mai mult importanța relațiilor comerciale ale Principatelor cu Rusia. Comerțul Moldovei în condițiile ocupației rusești a suferit numeroase daune. Pagubele pricinuite negoțului Moldovei erau cu atât mai simțite, cu cât încep să apară piedici și în calea exportului în Imperiul Rus. În această perioadă au fost sigilate magazii de sare din orașul Movilău, care aparțineau negustorului moldovean Sandulache Sturza, sub pretextul că „nu corespundea voinței monarhului rus”, care conform opiniei senatorului Kușnikov, dimpotrivă dorea ca sarea moldovenească să fie exportată în Rusia în cantități cât mai mari¹³.

Numai în anul 1795 angajatul negustorului rus Mihail Grigorenko, Petru Utelevski, a adus din Moldova în Rusia 41 căruțe de sare în valoare de 360 de ruble¹⁴. În anul 1796 cu comerțul de sare se ocupau negustorii ruși: Ianchel Ios, angajatul negustorului rus, Leiba Maierkov, care aduce 34 căruțe de sare din Moldova, Ivan Filip – 10.000 ocale de sare, în valoare de 186 ruble, Mihail Bejan și Andrei Pit – 16 căruțe de sare, în valoare de 240 ruble¹⁵, etc. În unul din rapoartele sale, consulul austriac Raicevich menționează că în anul 1794 a fost încheiat un tratat privind importul din Ucraina în Moldova a 60.000 kg cereale, cu plata la rata de 2 bani pentru o oacă de sare, în acest preț fiind inclus și costul de transport la frontieră¹⁶. În 1800, domnul Moldovei Ipsilanti a încheiat un tratat cu dvoreanul Andrei Dunahovschi din Podolia privind exportul a 300 000 puduri¹⁷ de sare din Moldova în Ucraina¹⁸.

¹² Urechia, *Istoria Românilor, seria 1800-1830*, Tomul IX, București, Institutul de arte grafice Carol Gobl, 1896, p. 520.

¹³ Alexei Agachi, *Țara Moldovei și Țara Românească sub ocupația militară rusă (1806-1812)*, (Ed. a II-a, revăzută și completată), Chișinău, Pontos, 2008, p. 300.

¹⁴ Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*. Vol. I, București, Ed. Academiei R. P. Române, 1962, p. 724.

¹⁵ *Ibidem*, p. 67, 92.

¹⁶ E. Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, Vol. 19. P. 1, (1782-1797), București, s. n., 1922, p. 715.

¹⁷ Pud - Unitate de măsură pentru greutate egală cu 16,38 kg.

¹⁸ Al. Vianu, *Relațiile comerciale româno-ruse la sfârșitul sec. al XVIII-lea*, în *Studii privind relațiile româno-ruse și româno-sovietice*, Sesiunea comună a istoricilor români și sovietici iunie 1958,

Tabelul 1

Volumul exportului de sare pe piața rusă în anii 1795-1797 (în ruble)*

Anii	Exportul total al mărfurilor moldovenești	Raportul în %	Exportul de sare	Raportul sării în %
1795	59724	16,2	360	25,0
1796	201871	54,6	900	62,2
1797	107701	29,2	186	12,8
Total	369296	100	1446	100

* Tabelul a fost elaborat în baza rapoartelor consulilor ruși publicate în: „Documente privind Istoria României”. Colecția Hurmuzaki: Vol.I, București, 1962 – p. 724, 791; Vol. IV, București, 1974 – p. 67, 92.

În baza datelor din rapoartele consulilor ruși, observăm că în anii 1795-1797, exportul de sare din Moldova în Imperiul Rus era neînsemnat. Aceasta se explică prin faptul că în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea au crescut exporturile românești de sare în Imperiul Otoman, care oferea Țărilor Române un deșeu sigur și masiv pentru desfacerea excedentului lor de sare. Însă, cauza principală care a perturbat desfășurarea normală a negoțului a fost influența considerabilă a războaielor ruso-austro-turce și raporturile diplomatice complicate dintre marile imperii.

Analizând exporturile românești de sare în Imperiul Otoman, Bogdan Murgescu constată că dincolo de impactul războaielor, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și mai ales în primele decenii ale secolului al XIX-lea, are loc creșterea prețului sării, ceea ce a contribuit la stimularea exportului sării românești spre Imperiul Otoman. Extinderea practicării cumpărării sării pe credit a contribuit și ea la creșterea cantităților exportate, permițând depășirea unora dintre momentele dificile cauzate de penuria de lichidități monetare¹⁹.

Prețul de vânzare al sării la ocnă a înregistrat o curbă mereu ascendentă, atestând creșterea importanței acestui mineral în viața economică a Moldovei. Până la mijlocul secolului al XVIII-lea sarea se vindea cu bucata, astfel: 18 parale-steția, 15 parale-drobul în greutate de 65-80 ocale și 12 parale – drobii mai mici de 65 ocale. Ulterior, suta de ocale se vindea la gura ocnei cu 53 parale și un ban²⁰. Prețul sării va fi ridicat de Alexandru Moruzi, în 1792 la 2 lei, iar în 1815

București, Ed. Academiei R. P. Române, 1960, p. 145.

¹⁹ Bogdan Murgescu, Țările Române între Imperiul Otoman și Europa creștină, Iași, Polirom, 2012, p. 227-235.

²⁰ T. G. Bulat, *Ocnele de sare din Moldova. Organizația și producția lor în 1810*, în *Arhivele Basarabiei*, an. X, nr. 1-4, 1938, p. 124-125.

de Scarlat Alexandru Calimah, la 5 lei²¹. Prețul de desfacere în țară era cu mult mai mare și varia în funcție de distanța până la Târgu Ocna. Prețul sării la magazinele de la schele era foarte ridicat. De exemplu, în anul 1806, în timp ce prețul de vânzare a sării la ocna era 2 lei, la schelele Nistrului (Criuleni și Movilău) sarea se vindea cu 12 lei – 100 de ocale²². Creșterea prețului sării a fost determinată de varietatea și inflația monetară, cheltuielile pentru extragerea și transportarea sării etc.

Desfășurarea războaielor pe teritoriul Țărilor Române au împiedicat exportul de sare, iar ca urmare are loc creșterea prețurilor la acest produs. În această perioadă prețul sării a crescut de la 12 aspri ocaua în 1780-1788 la 42 de aspri ocaua în timpul războiului din 1787-1791, apoi a scăzut în 1792 la 8-9 aspri ocaua²³. În anul 1811 este atestat un preț foarte mare de 1,2 guruși (144 aspri) pentru o oacă de sare, pe când în anul 1792 prețul pentru o oacă de sare varia de la opt-nouă aspri, la începutul războiului fiind în jur de 20 de aspri. După încheierea Păcii de la București prețul sării în Balcani a scăzut la 24-26 de aspri pentru o oacă²⁴. Prețul cu care se vindea sarea depindea și de conjunctura evenimentelor: dacă până la începutul războiului 100 de ocale de sare se vindeau la preț de 3 lei, 60 bani, atunci în timpul războiului, în special de la 1809, din cauza interzicerii exportului de sare în Imperiul Otoman și pentru „mai bun folos al haznelii și pentru orișicare ajutor la paguba cumpărătorilor arendași” prețul sării este majorat la 5 lei pentru 100 de ocale²⁵. În pofida majorării prețului, în primii trei ani de război, arendașii ocnelor au suferit pagube de până la 150.000 lei fiecare, una din cauze fiind și lipsa de transport²⁶. Pentru extragerea și transportarea a 100 de ocale de la ocne până la magazinele de la Movilău și Dubăsari, concesionarii cheltuiau 6,5 lei, sarea fiind apoi vândută cu 9 lei, profitul constituind 2,5 lei²⁷. Spre deosebire de Țara Românească, Moldova exporta sare nu doar în Imperiul Otoman, ci și în Rusia și Polonia. Din cele aproximativ 20 mln. ocale de sare extrase anual în Moldova, 5-8 mln. ocale erau exportate în Rusia²⁸. În perioada 22 iunie 1801-19 septembrie 1802 au fost expediate la Galați 1,5 mln. ocale, în

²¹ *Uricariul cuprinzătoriu de Hrisoave, Anaforale, Tratatate și alte Acte din suta a XVIII și XIX, (1526-1834)*, de Th. Codrescu, Vol. I, ediția a II-a, Iași, 1871, p. 222-229.

²² Din cei 12 lei: 2 lei reprezentau valoarea sării la ocna; 5 lei 90 bani chiria transportului sării de la Tg. Ocna la schele; 1 leu 30 bani – plata mijlocitorilor ce au angajat cară și plata neferilor și a nazirilor; 2 lei dobânda banilor, vama Nistrului, brudina la trecerea peste ape; 1 leu profitul arendașului. (Dumitru Vitcu, *Istoria salinelor Moldovei în epoca modernă*, Iași, Universitatea „Al. I. Cuza”, 1987, p. 39).

²³ Любен Беров, *Движението на ценитена Балканите през XVI-XIX в и европейската революция нацените*. София, издателство на Българската академия на науките, 1976, с. 277-278.

²⁴ Berov, *op. cit.*, p. 278.

²⁵ *Documente privitoare la economia Țării Românești (1800-1850)*, culese de I. Cojocaru, Vol.I., București, Ed. Științifică, 1958, p. 127.

²⁶ *Ibidem*, p. 127.

²⁷ ANRM, F. 1, inv. 1, d. 1323, f. 127-128.

²⁸ ANRM, F. 1, inv. 1, d. 4267, f. 307.

timp ce prin Movilău s-au exportat în Rusia peste 5 mln. ocale de sare. Istoricul A. Oțetea menționează că dintre cele 8 mln. ocale de sare exportate din Moldova, doar trei milioane de ocale erau expediate în Imperiul Otoman, iar restul în teritoriile Imperiului Rus și Austriei²⁹.

Tabelul 2

Volumul exportului de sare pe piața rusă în anii 1802-1805 (în ruble)*

Anii	Exportul total al mărfurilor moldovenești	Raportul în %	Exportul de sare	Raportul sării în %
1802	302741	29,9	73300	20,1
1803	301772	29,6	87220	24,0
1804	199383	19,5	101187	27,9
1805	214442	21,0	101189	28,0
Total	1018338	100	362896	100

* Tabelul a fost elaborat în baza lucrării: Государственная торговля 1802 года в разных ее видах. СПб, 1803 и последующих выпусках этого издания за 1804-1806 гг.

Analiza datelor din tabel demonstrează că în anii 1802-1805, a crescut exportul de sare din Moldova în Imperiul Rus. Interesul sporit al Rusiei față de sarea moldovenească se explică prin faptul că în această perioadă guvernul rus a rupt relațiile diplomatice cu Anglia, încălcând regulile maritime pe Marea Baltică. După încheierea Tratatului ruso-francez de la Tilsit și a instituirii blocadei continentale, orașele din nord-vest și „guberniile poloneze” ale Rusiei nu mai puteau fi aprovizionate cu sare pe mare, iar sarea extrasă din Peninsula Crimeea era folosită pentru aprovizionarea guberniilor din sud-vestul Rusiei. În legătură cu aceasta, contele Kociubei îi propune lui Prozorovski ca, pe tot parcursul anului 1808, sarea să fie permisă pentru export prin toate oficiile și punctele vamale de la Nistru, fără plata taxei vamale³⁰. Aceste măsuri fiind necesare pentru a înlătura deficitul de sare cu care se confrunta Rusia. În asemenea circumstanțe, sarea din Moldova capătă o importanță strategică pentru Imperiul Rus. La sfârșitul anului 1807 a crescut interesul Rusiei față de sarea adusă din Moldova. Drept exemplu ne servește faptul că numai în decursul unui an, de la 1 iulie 1806 - 1 iulie 1807

²⁹ A. Oțetea, *Pătrunderea comerțului românesc în circuitul internațional (în perioada de trecere de la feudalism la capitalism)*, București, Editura Academiei R. S. România, 1977, p. 60.

³⁰ И.В. Семенова, *Новые данные о торговых связях России с Дунайскими княжествами на рубеже XVIII-XIX вв.*, Ученые записки Института истории Молдавского филиала АН СССР, т.1/10, Кишинев, 1959, с. 87-92.

au fost exportate în Rusia 5 mln. ocale de sare³¹. Prin oficiile vamale Movilău, Dubăsari și Isakoveț se exportau peste Nistru anual până la 7 mln. ocale de sare, ce prezenta aproximativ o treime din tot exportul moldovenesc³².

Demnitarii ruși menționau că exportul de sare din Moldova a devenit extrem de convenabil pentru Rusia, deoarece „veniturile Principatelor Române sunt utilizate în folosul nostru, iar veniturile acestei ramuri se știe că sunt destul de importante și pot aduce la creșterea visteriei. Astfel, noi ne putem atinge un scop dublu: să mărim veniturile noastre și să ne asigurăm guberniile cu produse de primă necesitate”³³. Anume din acest considerent, țarul Alexandru I, ținând cont și de propunerea contelui Kociubei, a ordonat, ca în anul 1808 sarea din Moldova să fie exportată în Rusia temporar fără achitarea taxelor vamale ruse³⁴.

Documentele de arhivă conțin numeroase informații ce reflectă exportul de sare din Moldova în guberniile ruse. În anul 1808 supușii ruși, căruțașii Filip Voronțov, Mihail Narâvski și Panteilemon Tkaciov anunțau că țin drumul în orașul Movilău, având 15 căruțe cu sare³⁵. Sarea era transportată din ținutul Bacău la Isakoveț, Movilău și Hotin, unde negustorii moldoveni au construit magazii pentru depozitare și păstrare, pentru a fi ulterior realizată în guberniile Podolia, Volânia și Kiev. Sarea extrasă era aproape toată exportată prin vama de la Maiaki la Odesa.

Deficitul de sare cu care se confrunta Imperiul Rus, a determinat guvernul de la Petersburg să ia măsuri pentru depășirea situației create. Astfel, la sfârșitul anului 1809 A. Kurakin, ministrul de interne al Rusiei, ordonă guvernatorilor civili ai guberniilor Herson, Ekaterinoslav, Poltava, Cernigov, Podolia și Volânia să-i încurajeze pe locuitorii acestor gubernii „să importe pe cât e posibil o cantitate mai mare de sare din Moldova”. Kușnikov a primit indicații speciale de la Petersburg să asigure extragerea unui milion de puduri de sare, chiar și cu o plată suplimentară de 3-4 copeici asignate pentru fiecare pud de sare extras. Ordinul prevedea și deschiderea unei ocne în plasa Vrancea (din ținutul Putna), în acest scop fiind alocate 50.000 de ruble, sarea fiind importată în Rusia fără încasarea taxelor vamale³⁶. În decembrie 1809, Kușnikov încheie cu arendașii ocnelor un contract de cumpărare a unui milion de puduri de sare la prețul derizoriu de numai 2 lei suta de oacă, arendași ai ocnelor fiind I. Roset-Roznovanu și asociații săi. Prin noul tarif vamal adoptat la 19 decembrie 1810 a fost interzis importul unui mare număr de mărfuri, iar pentru numeroase mărfuri taxa vamală a fost majorată³⁷. În acest context, a avut de suferit și exportul de sare din Moldova

³¹ ANRM, F. 1, inv. 1, d. 117, f. 52.

³² Valentin Tomuleț, *Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia și constituirea burgheziei comerciale (1812-1868)*, Chișinău, CE USM, 2002, p. 297.

³³ Alexei Agachi, *Țara Moldovei și Țara Românească sub ocupația militară rusă (1806-1812)*, (Ed. a II-a, revăzută și completată), Chișinău, Pontos, 2008, p. 300.

³⁴ ANRM, F. 1, inv. 1, d. 1133, f. 3-4.

³⁵ ANRM, F. 1, inv. 1, d. 63, f. 30.

³⁶ Alexei Agachi, *op. cit.*, p. 301.

³⁷ М.Ф. Золотников, *Континентальная блокада и Россия*, Москва-Ленинград, 1966, с. 240-242.

în Rusia, care era permis, doar în baza taxei vamale conform tarifului rus din 1797, care constituia 40 copeici pentru un pud de sare³⁸. Însă, măsurile prohibitive ale guvernului de la Petersburg continuă, iar ca urmare la 15 aprilie 1810, Kușnikov primește de la Petersburg ordinul care prevedea sistarea extragerii și procurării sării, oprirea exportului în Rusia și utilizarea tuturor mijloacelor pentru a-i convinge pe concesionarii ocnelor „să livreze numai acea cantitate de sare pentru care banii fuseseră deja plătiți”³⁹. Fuseseră plătite 50.000 ruble. Primind ordinul, senatorul Krasno-Milașevici, succesorul lui Kușnikov, a luat o atitudine mai dură chiar decât cei de la Petersburg. El comunică Divanului de la Iași că din cele 13.330.000 de ocale de sare, ce alcătuiau milionul de puduri comandat, 10.117.500 ocale neplătite sunt restituite concesionarului ocnelor I. Roset-Roznovanu, iar pentru celelalte 3.212.500 ocale să achite din vistierie concesionarului 64.250 lei, la prețul de 2 lei pentru suta de ocale de sare. Senatorul a cerut restituirea celor 50.000 de ruble plătite⁴⁰, ceea ce nu prevedea ordinului primit de la Petersburg.

Ținând cont de pagubele provocate de noul tarif vamal atât visteriei Moldovei, cât și vămilor ruse de la Nistru, la 27 iunie 1811 la insistența Divanului, V.I. Krasno-Milașevici adresează comandantului armatei ruse M. I. Golenișcev-Kutuzov o scrisoare⁴¹, menționând în ea avantajele de care beneficia armata rusă, haznaua și populația guberniilor Podolia, Volânia și Kiev de pe seama comerțului cu Moldova. Exportul mărfurilor din Moldova sporea veniturile vămilor ruse de la Nistru și ale celor moldovenești. Cu cât era mai mare cantitatea de sare exportată în Rusia, cu atât mai ridicat era prețul de arendă al ocnelor, iar banii adunați în visterie erau folosiți pentru întreținerea armatei ruse. Scăderea veniturilor visteriei Moldovei îl impun pe V.I. Krasno-Milașevici să-i ceară lui M.I. Kutuzov să intervină față de oficialitățile din Sankt-Petersburg pentru a restabili exportul mărfurilor din Moldova, în primul rând al sării și vinului, prin toate vămile de la Nistru.

Faptul că vama de la Dubăsari a fost lăsată deschisă nu salva situația comerțului și a negustorilor din Moldova. Sarea era transportată în Rusia în furgoane speciale pe drumul cel mai scurt din localitatea Bacău spre Hotin, Movilău și Isakoveț de către țăranii angajați aflați în preajma acestui drum. Însă, la Dubăsari lipseau atât magaziile pentru depozitare cât și cumpărătorii, deoarece guberniile din sudul Imperiului Rus, erau aprovizionate cu sare din Crimeea. Distanța mare dintre drumul de la ocne prin Dubăsari și până la piețele tradiționale determina scumpirea mărfurilor. La rândul lor, țăranii nu doreau să transporte sarea și vinul prin această vamă, deoarece trebuiau să se sustragă de

³⁸ ANRM, F. 1, inv. 1, d. 3820, f. 11-11v.

³⁹ ANRM, F. 1, inv. 1, d. 1133, f. 58-59.

⁴⁰ ANRM, F. 1, inv. 1, d. 2283, f. 86v; A. Agachi, op. cit., p. 301.

⁴¹ V. Tomuleț, *Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia și influența ei asupra constituirii burgheziei comerciale. Documente inedite din arhivele Rusiei, Ucrainei și Republicii Moldova*, Chișinău, CE USM, 2002, p. 2-6.

la muncile agricole și să se îndepărteze de case pentru un timp mai îndelungat, iar drumul lung și rău le dărașă furgoanele și, ca urmare, erau nevoiți să suporte cheltuieli suplimentare. Distanța de la ocne direct la Hotin era parcursă în 60 de ore (5 verste pe oră), în timp ce prin Dubăsari era nevoie de 110 ceasuri, iar calea de la lacurile saline, din Bugeac prin Maiaki până la Odesa era de 20 de ceasuri, prin Dubăsari fiind de 55, iar de la Odobești până la Movilău se putea ajunge în 66 de ceasuri și prin Dubăsari – în 100 de ceasuri⁴². Observăm că pe lângă cheltuielile suplimentare pe care trebuiau să le suporte, țăranii pierdeau și foarte mult timp pentru a parcurge distanța de la ocne la oficiile vamale prin Dubăsari.

La 29 aprilie 1811, ministrul finanțelor D. Guriev a înaintat Consiliului de Stat raportul primit de la guvernatorul de Herson, ducele de Richelieu, în care acesta din urmă cerea să se permită importul de cherestea, cărbuni de lemn și sare din Moldova în Rusia, fără plata taxelor vamale⁴³. În sprijinirea cererii sale, ducele de Richelieu invoca faptul că întreaga regiune supusă autorității sale, îndeosebi ținutul învecinat cu Moldova, s-a folosit de cherestea, cărbuni de lemn și sare importate din Moldova și că la momentul respectiv probabil din cauza condițiilor de război, gubernia administrată de el ducea lipsă de aceste produse. Ținând cont de situația creată, guvernatorul din Herson cere să se permită a se importa liber din Moldova, pe uscat, cherestea, cărbuni și sare, aceasta cu atât mai mult cu cât în anul precedent, 1810, industriașii din Rusia au investit mari capitaluri în extracția sării din Moldova și n-au putut-o aduce în Rusia din cauza lipsei mijloacelor de transport. Mai departe, în argumentarea cererii sale, guvernatorul din Herson, referindu-se la paragraful 23 din Regulamentul de Comerț din 1811, preciza că în lista mărfurilor interzise la import nu figurează nici cherestea, nici cărbunii. „În plus, tariful din 1797 permite importul de produse țărănești fără plata taxelor vamale. Tot în regulament se precizează că în regiunea Ternopol se permite importul de lemn și sare fără a se percepe vama”.

Luând în considerație toate acestea, ministrul D. Guriev opinează că nu există nici un impediment pentru importul de cherestea, cărbuni și sare din Moldova în gubernia Herson. În acest sens el și-a redactat și scrisoarea din 7 iunie 1811, înaintată Consiliului de Stat. Această problemă a fost discutată în ședința plenară, iar ca urmare Consiliul de Stat a permis importul produselor respective din Moldova în gubernia Herson, dar nu le-a scutit de plata taxelor vamale, cu toate că aceste mărfuri reprezentau produse strategice și stringente pentru necesitățile economice ale Imperiului. Decizia Consiliului de Stat se poate explica prin faptul că în acel moment Rusia se afla într-o situație financiară grea, din cauza cheltuielilor mari, îndeosebi militare la care visteria statului cu greu făcea față, iar încasările vamale reprezentau o sursă importantă a veniturilor statului rus. În această perioadă și importul de sare din Moldova pentru gubernia Herson era mult mai avantajos decât aducerea ei din regiunile îndepărtate ale Rusiei,

⁴² ANRM, F. 1, inv. 1, d. 3248, f. 847; Agachi, op. cit., p. 303.

⁴³ L. Kiss, *Câteva date despre legăturile economice ale Rusiei cu Moldova la începutul sec. XIX*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Series Historia*, fasciculus 1, an. VIII, Cluj, 1963, p. 56.

dar principala cauză, care a facilitat exportul de sare din Moldova a fost încetarea extracției sării în Crimeea.

Gubernia Herson juca un rol important în viața Imperiului Rus prin importanța sa strategică și dezvoltarea comerțului prin porturile maritime. În timpul războiului ruso-turc din 1806-1812, importul de sare, lemn, cherestea a devenit mult mai necesar, atât pentru populație, cât și pentru necesitățile industriei. Aprovizionarea întreprinderilor de stat cu aceste produse din interiorul țării nu era rentabilă din cauza slabei dezvoltări a căilor de comunicații, ceea ce făcea ca transportul să fie costisitor și de durată. Din aceste considerente, era mult mai ieftin și convenabil să se importe cherestea, cărbuni și sare din Moldova, situată la o distanța mai mică.

Informația din aceste documente demonstrează, cât de importante și necesare erau aceste produse pentru gubernia Herson. Această gubernie era situată în regiunea de stepă din sudul Rusiei, la sfârșitul sec. XVIII-lea – începutul sec. XIX-lea, în care a fost promovată o politică intensă de colonizare, în urma căreia numărul locuitorilor din regiunile sudice ale Rusiei a crescut substanțial. În 1803 gubernia Herson număra circa 370.000 de locuitori⁴⁴. Astfel, creșterea numărului populației a determinat mărirea cererii pentru mărfurile de primă necesitate.

Tariful vamal din 1810 și închiderea vămilor de la Isakoveț, Movilău, Criuleni și Maiaki au avut consecințe negative și pentru exportul sării. Prevăzând urmările economice grave la nivelul visteriei, Divanul Moldovei i-a solicitat lui Krasno-Milașevici restabilirea exportului sării și vinului în Rusia prin vămile recent închise. Din cauza închiderii vămilor, concesionarii cereau rezilierea contractului încheiat pe doi ani, de către Divan cu arendașii ocnelor, care acorda acestora dreptul de a rezilia contractul, în cazul interzicerii exportului sării în Rusia de-a lungul întregii granițe⁴⁵. Micșorarea veniturilor visteriei punea în pericol aprovizionarea trupelor rusești. Situația creată l-a determinat pe senatorul Krasno-Milașevici să-i ceară lui Kutuzov să intervină la Petersburg pentru restabilirea exportului în Rusia prin toate vămile de la Nistru, în primul rând, pentru sare și vin.

În pofida demersurilor întreprinse, restricțiile n-au fost anulate. În consecință, după anularea contractului dintre arendașii ocnelor de sare și Divan și refuzul concesionarilor de a achita în visterie întreaga sumă stipulată în contract, V. I. Krasno-Milașevici se adresează la 23 septembrie 1811 ministrului de finanțe D. A. Guriev cu rugămintea ca acesta să confirme demersul Divanului Moldovenesc prin care se constata necesitatea încheierii unui nou contract privind concesionarea veniturilor de la extragerea și realizarea sării⁴⁶. Prevăzând o reducere esențială a veniturilor, care punea în pericol aprovizionarea trupelor

⁴⁴ П. И. Лященко, *История народного хозяйства СССР*. Т. I, Москва, 1952, с. 543.

⁴⁵ A. Agachi, *op. cit.*, p. 302-303.

⁴⁶ V. Tomuleț, *Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia și influența ei asupra constituirii burgheziei comerciale. Documente inedite din arhivele Rusiei, Ucrainei și Republicii Moldova*, Chișinău, CE USM, 2002, p. 6-7.

rusești, senatorul îl informa pe D. A. Guriev că a stopat soluționarea chestiunii până la adoptarea deciziilor referitoare la cererea de a permite exportul mărfurilor din Moldova prin vămile de la Movilău, Isakoveț și Maiaki. La 1 ianuarie 1812, cu o cerere similară intervine către ministrul de finanțe și șeful vămilor de control N. Baikov. El insistă ca mărfurile din Moldova să fie permise, în afară de vămile indicate, și prin punctul vamal Ovidiopol⁴⁷.

În urma cercetărilor în teren întreprinse, în timpul războiului ruso-turc din anii 1806-1812, de către trimișii speciali ai stăpânirii rusești în Moldova, interesați în a cunoaște posibilitățile economice, dar mai ales bogățiile minerale ale acestei țări⁴⁸, s-a constatat că sarea se exploata nu numai la Târgu Ocna, ci și în sudul Basarabiei, în preajma Cetății Albe. În această perioadă a sporit interesul guvernului de la Petersburg față de zăcămintele de sare din Moldova, Țara Românească și pentru lacurile saline din Bugeac. Drept urmare, la 1 noiembrie 1811, Krasno-Milașevici cerea Divanului Moldovei să-i prezinte informații detaliate despre mărimea venitului provenit din extragerea sării, cine supraveghea minele, ce cantitate de sare se consumă în interiorul țării, ce cantitate se exportă și unde, la ce preț este vândută sarea consumatorilor interni, când a fost stabilit acest preț și dacă n-a fost mărit sau micșorat în anumite circumstanțe⁴⁹. La insistența lui Kutuzov, care a intervenit la Petersburg pentru a restabili exportul către Rusia prin toate vămile de la Nistru, în special, al sării și vinului, dar și ținând cont de pierderile vămilor ruse de la Nistru, la 21 ianuarie 1812 țarul Alexandru I acordă permis de trecere a mărfurilor moldovenești în Rusia prin vămile de la Movilău, Isakoveț și Maiaki⁵⁰.

După obținerea informațiilor de la Divanul Moldovei, la 27 ianuarie 1812 Krasno-Milașevici expediază un amplu memoriu pe tema sării ministrului de finanțe al Rusiei, D.A. Guriev. Senatorul aprecia ca inconvenabilă pentru hazna introducerea schimbărilor în domeniul extragerii și desfacerii sării în Principate, „din cauza continuării războiului și a sortii indecise a ținutului”, recomandând conducătorilor de la Petersburg să păstreze starea existentă „până când acest ținut va fi alipit la Rusia, iar atunci, desigur, în procesul general de organizare a guvernării, vor fi luate hotărâri privitoare la sare, asemeni celor deja introduse în Rusia”. Deși redeschiderea granițelor pentru importul de sare din Moldova fusese aprobată de țarul Alexandru I la 21 ianuarie 1812, Divanul primește informația abia la 21 mai 1812, după semnarea Tratatului ruso-turc de la București. Moldova de peste Prut cu tot cu ocnele sale rămăsese în afara granițelor Rusiei, care a reușit să ocupe teritoriul dintre Prut și Nistru cu toate lacurile saline din Bugeac⁵¹.

Numărul mare de care transportate și prezența aproape permanentă a cărașilor de sare s-a răsfrânt și asupra denumirii căilor de comunicații, fiind

⁴⁷ *Ibidem*, 7-8.

⁴⁸ T.G. Bulat. *Rușii caută metale în Moldova (1810)*, în *Arhivele Basarabiei*, an III, nr. 2, 1931, p. 65-72.

⁴⁹ A. Agachi, *op. cit.*, p. 304.

⁵⁰ ANRM, F. 1, inv. 1, d. 4268, f. 358-359.

⁵¹ A. Agachi, *op. cit.*, p. 305.

specificate pe hărțile mai vechi și de tradiția orală locală ca „drumuri ale sării”. Sarea era cu deosebire căutată în Peninsula Balcanică. La Iași exista un „drum al sării”, el e amintit în documente înainte de 1675. Și în Muntenia erau asemenea drumuri, ele mergeau de la ocnele din regiunea deluroasă la Dunăre, și anume de la Slănic și Telega la Brăila, Silistra, Oltenița, Giurgiu și Zimnicea și de la Ocnele Mari la Islaz, Calafat și Orșova⁵². Drumurile practicate de căraușii sării au variat totuși în funcție de schelele pe care trebuiau să le aprovizioneze. Starea rea a drumurilor, de care se plâng nu numai căraușii dar și toți călătorii, aducea majorarea exagerată a prețului transportului mărfurilor, care determina și creșterea prețurilor mărfurilor, deci și al sării care a devenit un articol alimentar deosebit de scump, mai ales pe timp de război, molime sau calamități naturale.

Deci, drumurile și condițiile proaste de transport au fost, practic, principala cauză care a determinat creșterea prețului sării. Economistul Nicolae Suțu, preocupat de problema dificultății transportului sării de la ocne la schele, a văzut în acest fapt principala cauză datorită căreia veniturile rezultate din exploatarea sării puteau sau nu puteau fi cele scontate de domni. El constată că dezvoltarea treptată a comerțului, în special al celui de grâne, a determinat reducerea numărului căraușilor doritori să transporte sare, sporind astfel prețul acestui fel de căraușie⁵³.

Asupra exportului de sare un rol determinant l-au avut și fluctuațiile conjuncturale, care devin destul de elocvente în timpul războiului ruso-turc din 1806-1812, când exporturile sării românești spre Imperiul Otoman⁵⁴ au fost grav perturbate de măsurile administrației țariste. Măsurile întreprinse de către administrația țaristă au adus grave pierderi arendașilor ocnelor și visteriei Moldovei, determinând creșterea explozivă a prețurilor în Peninsula Balcanică. Dacă până la interzicerea comerțului cu Poarta Otomană, sarea era vândută cumpărătorilor la ocne la prețul de 3 lei 20 parale suta de ocale, după sistarea exportului spre Imperiul Otoman, prețul este majorat la 5 lei pentru 100 ocale⁵⁵.

Analiza surselor de arhivă inedite și a lucrărilor monografice ne permit să conchidem că volumul exportului moldovenesc de sare în Imperiul Rus a variat, în timp, în funcție de condițiile generale ale procesului de producție și în raport cu împrejurările speciale semnalate în cadrul procesului de desfacere. Chiar dacă

⁵² C.C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol.III: *De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârșitul epocii fanariote (1601-1821)*, București, ALL Educational, 2000, p. 428.

⁵³ Biblioteca Academiei Române. *Manuscrise Române*, 1031, f. 90v-95 (Materiale diverse de arhivă, manuscrise și imprimate, relative la organizarea internă a Moldovei și la înființarea unei bănci. Textele în l. română, în alfabet de tranziție și în l. franceză. Din arhiva lui N. Suțu).

⁵⁴ Pentru mai multe informații vezi documentele ce relevă condițiile în care se desfășura negoțul cu sare în schelele dunărene și taxele vamale percepute pentru sarea din Moldova și Țara Românească, încercările negustorilor otomani de a reduce prețul de cumpărare a sării (doc. 70, 102, 109, 147, 169, 215, 221), în: Valeriu Veliman, *Relațiile româno-otomane (1711-1821). Documente turcești*, București, Direcția Generală a Arhivelor Statului, 1984.

⁵⁵ ANRM, F. 1, inv. 1, d. 4267, f. 310-311.

din Moldova se exportau în Balcani circa 7-8 milioane ocale de sare pe an, altele mai mici, dar nu și neînsemnate, au fost valorificate pe piața rusească. Exportul de sare din Principatul Moldovei în Imperiul Rus a suferit fluctuații continue, fiind lipsit de acea stabilitate care ar fi putut să le asigure o dezvoltare ascendentă. Desfacerea sării pe piața externă a resimțit din plin consecințele războiului ruso-turc din anii 1806-1812. Insuficiența mijloacelor de transport, varietatea monetară, schimbarea frecventă a cursului monedelor și închiderea alternativă a granițelor spre Turcia în timpul războiului, închiderea principalelor puncte de desfacere de la Nistru, anume: Movilău, Hotin, Isakoveț, Criuleni și Rașcov și măsurile luate de guvernul de la Petersburg au influențat negativ exportul de sare.

Reorganizarea granițelor impusă Moldovei prin Pacea de la București (1812), a avut ca efect imediat reducerea substanțială a posibilităților de valorificare a sării, atât pe piața internă, cât și pe cea externă, deoarece autoritățile ruse au preferat diminuarea raporturilor comerciale cu Moldova⁵⁶.

Summary

In the given article the author analyzes the export of Salt from the Principality of Moldova in the Russian Empire at the end of the XVIIIth – early XIXth century.

The Salt played an important role in the trade between the Principality of Moldova and the Russian Empire. The Salt represented an important resource for the Principality of Moldova and a strategical export good. The shortage of salt in the Russian market was caused by natural disasters which have caused smaller amounts of salt extracted from salt lakes of the Crimea and the continental blockade. The Salt was exported over Nistru through the customs offices from Movilău, Isakoveț, Dubăsari and Criuleni. As a result of the prohibition of trade with the Ottoman Empire and the Austrian possessions, the Russian Empire became the main outlet for the salt from Moldova.

In conclusion, we can mention that the amount of the Moldavian export of salt to the Russian Empire varied, along the time, depending on the general conditions of the process of production and on the special circumstances that were observed during the process of sale. An decisive role plaid the cyclical fluctuations that became evident during the Russo-Turkish war from 1806-1812, when the exports of Romanian salt to the Ottoman Empire were seriously affected because of the actions undertaken by the tsarist administration.

⁵⁶ Pentru informații despre exportul de sare din Moldova după anul 1812, vezi: Dumitru Vitcu. *Istoria salinelor Moldovei în epoca modernă*. Iași, Universitatea „Al. I. Cuza”, 1987; pentru exportul de sare din Basarabia: Andrei Emilciuc. *Comerțul cu sare în Basarabia în contextul includerii provinciei în sistemul economic al Imperiului Rus (1812-1850)*, în: *Tyragetia: Istorie. Muzeologie*, Serie Nouă, Vol. 5 [20], nr. 2, Chișinău, s. n., 2011, p. 55-70.